

Προστασία της ιδιωτικής ζωής και των προσωπικών δεδομένων (ευάλωτων) οροθετικών ατόμων

Στην παρούσα υπόθεση εντοπίζονται δύο ξεχωριστές παραβιάσεις του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ όσον αφορά το δικαίωμα ιδιωτικής ζωής, η πρώτη λόγω της λήψης αίματος από τις προσφεύγουσες για τον εντοπισμό σεξουαλικά μεταδιδόμενων νοσημάτων χωρίς τη συγκατάθεσή τους και χωρίς σαφές εθνικό νομοθετικό πλαίσιο και η δεύτερη λόγω της δημοσιοποίησης των στοιχείων των προσφευγουσών, οροθετικών ατόμων, δημοσιοποίηση που κρίθηκε δυσανάλογη προς τον επιδιωκόμενο σκοπό.

άρθρο 8 της ΕΣΔΑ – ιδιωτική ζωή – λήψη αίματος από ιερόδουλες χωρίς τη συγκατάθεσή τους – απουσία σαφούς νομοθετικής περιγραφής της διαδικασίας λήψης αίματος από ιερόδουλες – ελλιπές εθνικό νομοθετικό πλαίσιο – επέμβαση μη προβλεπόμενη από τον νόμο, όπως απαιτεί το άρθρο 8 παρ. 2 – παραβίαση του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ – εισαγγελική απόφαση για τη δημοσιοποίηση ευαίσθητων ιατρικών δεδομένων και φωτογραφιών των προσφευγουσών – οροθετικά άτομα – δημόσιος σκοπός προστασίας της υγείας της κοινωνίας – ενημέρωση και προστασία των ατόμων που ήρθαν σε επαφή με τις προσφεύγουσες – διάδοση των προσωπικών δεδομένων στο διαδίκτυο και στα ΜΜΕ – δημοσιοποίηση των ευαίσθητων ιατρικών δεδομένων για την οροθετικότητα των προσφευγουσών – ανεπαρκώς αιτιολογημένη και δυσανάλογη επέμβαση στην ιδιωτική ζωή των προσφευγουσών κατά το άρθρο 8 παρ. 2 – δεύτερη παραβίαση του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ – σχέση ευαλωτότητας και HIV – σχέση αναπηρίας και HIV – προστασία προσωπικών δεδομένων υπό τη Διεθνή Σύμβαση των Δικαιωμάτων των Ατόμων με Αναπηρία

ΕΔΔΑ, Προσφυγές Νος 71555/12 και 48256/13, Υπόθεση O.G. και λοιποί κατά Ελλάδα, απόφαση της 23ης Ιανουαρίου 2024 του Τρίτου Τμήματος

Το 2012, η αστυνομία προέβη στη σύλληψη 96 γυναικών στο κέντρο της Αθήνας, ανάμεσά τους και οι 7 πρώτες προσφεύγουσες της προσφυγής Νο 71555/12. Στη συνέχεια, οι συλληφθείσες υπεβλήθησαν σε ιατρικές εξετάσεις και, συγκεκριμένα, σε λήψη δείγματος από το αίμα τους, όπου διαπιστώθηκε ότι οι 7 προσφεύγουσες ήταν οροθετικές. Κατόπιν αυτού, ο αρμόδιος εισαγγελέας κίνησε ποινική δίωξη κατά αυτών και ταυτόχρονα διέταξε τη δημοσιοποίηση των στοιχείων των οροθετικών γυναικών στην ιστοσελίδα της αστυνομίας. Παρόμοια ήταν και τα πραγματικά περιστατικά για τις προσφεύγουσες της προσφυγής Νο 48256/13. Το όνομα της 8ης προσφεύγουσας της προσφυγής Νο 71555/12 δημοσιεύθηκε εσφαλμένα κάτω από τη φωτογραφία άλλης προσφεύγουσας.

Οι συνολικά 11 προσφεύγουσες, των οποίων οι προσφυγές εξετάστηκαν μαζί από το Δικαστήριο, υποστήριξαν, πρώτον (με την εξαίρεση της όγδοης προσφεύγουσας), ότι η λήψη του αίματός τους έγινε χωρίς την προηγούμενη συγκατάθεσή τους, κατά παραβίαση των άρθρων 3 και 8 της ΕΣΔΑ. Δεύτερον, υποστήριξαν πως η δημοσίευση των προσωπικών τους δεδομένων, συμπεριλαμβανομένων ευαίσθητων ιατρικών στοιχείων, παραβιάζει εξίσου το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ.

Από την πλευρά της, η Κυβέρνηση ισχυρίστηκε πως οι προσφεύγουσες ήταν υποχρεωμένες να προβούν στις εξετάσεις αυτές, οι οποίες, κατά την ίδια, διεξήχθησαν σύμφωνα με τους κανόνες της ιατρικής. Ως προς τη δεύτερη πιθανή παραβίαση, η Κυβέρνηση ανέφερε ότι η δημοσιοποίηση των στοιχείων των προσφευγουσών προβλεπόταν από τον νόμο, εξυπηρετούσε τον δημόσιο σκοπό της προστασίας της κοινωνίας και ήταν αναλογική προς αυτόν.

Με την απόφαση της 23ης Ιανουαρίου 2024, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (εφεξής, ΕΔΔΑ ή Δικαστήριο) διαπίστωσε παραβίαση του άρθρου 8, τόσο λόγω ανεπαρκούς νομοθετικού πλαισίου για τις περιπτώσεις λήψης αίματος των προσφευγουσών, όσο και λόγω του δυσανάλογου του μέτρου δημοσιοποίησης των στοιχείων των τελευταίων ως προς τον επιδιωκόμενο σκοπό.

Παρατηρήσεις

Ευάγγελος Εκμεκτσόγλου*

1. Πραγματικά περιστατικά - Επιχειρήματα των μερών

Προτού γίνει η παρουσίαση και ο σχολιασμός του ουσιαστικού μέρους της απόφασης του Δικαστηρίου, είναι θεμιτό να αναφερθεί το πραγματικό σκέλος της υπόθεσης, σε συνδυασμό με τα επιχειρήματα των πλευρών.

Στις 30 Απριλίου 2012, 7 από τις 11 προσφεύγουσες της υπόθεσης συνελήφθησαν μαζί με έναν μεγάλο αριθμό άλλων γυναικών, λόγω σοβαρών υποψιών έλλειψης των απαραίτητων εγγράφων για εργασία ως ιερόδουλες. Σε παρόμοια αστυνομική επιχείρηση και για παρόμοιους λόγους συνελήφθησαν στις 5 Μαΐου 2012 άλλες 3 από τις προσφεύγουσες (εξού και η ύπαρξη δύο ξεχωριστών προσφυγών που συνένωσε στη συνέχεια το Δικαστήριο). Επομένως, και για τις δύο περιπτώσεις, τα σχετικά πραγματικά περιστατικά συμπίπτουν. Ειδικότερα, οι 10 προσφεύγουσες οδηγήθηκαν στο αστυνομικό τμήμα, όπου υπεβλήθησαν σε ιατρικές εξετάσεις με τη λήψη δείγματος του αίματός τους. Τα αποτελέσματα των εξετάσεων έδειξαν πως οι προσφεύγουσες ήταν οροθετικές. Στο σημείο αυτό, ορισμένες προσφεύγουσες παραπονέθηκαν πως οι εν λόγω εξετάσεις διενεργήθηκαν χωρίς την προηγούμενη συγκατάθεσή τους, παράπωνα που απορρίφθηκαν από τον αρμόδιο εισαγγελέα και, ειδικότερα, το επιχείρημά τους, μεταξύ άλλων, περί ευαλωτότητας.

Στη συνέχεια, κινήθηκε κατά αυτών ποινική δίωξη για απόπειρα και διάπραξη απλής και βαριάς σωματικής βλάβης. Στο πλαίσιο αυτής, ο αρμόδιος εισαγγελέας εξέδωσε σχετική διάταξη με την οποία ζητούσε τη δημοσιοποίηση των προσωπικών στοιχείων και των φωτογραφιών των προσφευγουσών στην ιστοσελίδα της αστυνομίας και, μάλιστα, με ειδική αναφορά στο γεγονός ότι ήταν φορείς του ιού HIV. Στην αναφορά αυτή θα επιμείνουμε περισσότερο στη συνέχεια. Ορισμένες από τις προσφεύγουσες κατόπιν αυτού, κρατήθηκαν στις φυλακές Κορυδαλλού. Το 2013, οι προσφεύγουσες της προσφυγής Νο 48256/13 αθώωθηκαν με απόφαση εθνικού δικαστηρίου και ελευθερώθηκαν, με την παράλληλη έκδοση νέας εισαγγελικής διάταξης που αναιρούσε την προηγούμενη, ενώ με αντίστοιχη απόφαση του 2016 αθώωθηκαν 3 προσφεύγουσες της προσφυγής Νο 71555/12 και τερματίστηκε η ποινική δίωξη για τις υπόλοιπες που είχαν αποβιώσει στο μεταξύ.

Όσον αφορά, ειδικότερα, την όγδοη προσφεύγουσα της προσφυγής Νο 71555/12, η οποία δεν ήταν ανάμεσα στις συλληφθείσες, το όνομά της δημοσιοποιήθηκε εσφαλμένα κάτω από τη φωτογραφία άλλης προσφεύγουσας, με την προαναφερόμενη επισήμανση ότι είναι οροθετική. Μετά από δύο αποτυχημένες προσπάθειες με τις οποίες ζήτησε την αφαίρεση του ονόματός της από τη σχετική δημοσίευση, εν τέλει το ζήτημα επιλύθηκε με σχετική εισαγγελική διάταξη, ωστόσο, το όνομά της είχε μείνει δημοσιευμένο για ένα διάστημα δύο εβδομάδων.

Ενόψει των παραπάνω πραγματικών περιστατικών, οι προσφεύγουσες προέβαλαν δύο βασικά παράπωνα με βάση το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ. Πρώτον, η λήψη του αίματός τους πραγματοποιήθηκε χωρίς την προηγούμενη συναίνεσή τους, ενώ υποστήριξαν παράλληλα πως βρίσκονταν σε ιδιαίτερα ευάλωτη κατάσταση, δεδομένου ότι ορισμένες από αυτές αντιμετώπιζαν προβλήματα στέρησης λόγω παλαιότερης χρήσης ναρκωτικών και, επομένως, δεν ήταν καν σε θέση να δώσουν κανονική συναίνεση. Τα ζητήματα με την ευαλωτότητα θα μας απασχολήσουν και παρακάτω. Εξάλλου, συνεχίζουν, η ενημέρωση, τόσο για τον λόγο σύλληψής τους όσο και για τις ιατρικές εξετάσεις στις οποίες υπεβλήθησαν, απουσίαζε.

* ΜΔΕ, Ασκ. Δικηγόρος, Υπότροφος «Ε. Βασιλακάκη», ΚΔΕΟΔ

Δεύτερον, ισχυρίστηκαν πως το άρθρο 8 της ΕΣΔΑ παραβιάστηκε και από τη δημοσιοποίηση των στοιχείων τους, ιδιαίτερα λόγω της ειδικής αναφοράς στο ότι ήταν οροθετικές. Θεώρησαν πως οι ελληνικές αρχές δεν αναζήτησαν κάποια εναλλακτική λύση για την προστασία του γενικού συμφέροντος και ότι η ειδική αναφορά στην οροθετικότητά τους ήταν δυσανάλογα υπέρ του συμφέροντος αυτού σε σχέση με το δικαίωμα προστασίας της ιδιωτικής τους ζωής.

Η Κυβέρνηση αμφισβήτησε τα συμπτώματα στέρησης των προσφευγουσών και ισχυρίστηκε ότι η πλειοψηφία τους δεν προέβαλε σε εθνικό επίπεδο κάποιο παράπονο σχετικά με τις εξετάσεις αίματος που πραγματοποιήθηκαν χωρίς τη συγκατάθεσή τους, εξετάσεις στις οποίες ήταν υποχρεωμένες να υποβληθούν, λόγω της πιθανής βλάβης τόσο στην υγεία τους όσο και στην υγεία τρίτων, και που διενεργήθηκαν απολύτως ομαλά, ανεξαρτήτως της μη προηγούμενης συναίνεσής τους. Επιπλέον, όσον αφορά τη δημοσιοποίηση των στοιχείων των προσφευγουσών, η Κυβέρνηση υποστήριξε πως η σοβαρότητα των κατηγοριών κατά των τελευταίων (εργασία ως ιερόδουλες παρόλο που ήταν οροθετικές) την δικαιολογούσε, παρά την απουσία συναίνεσης. Συνακόλουθα, η δημοσίευση αυτή προβλεπόταν από το ισχύον εθνικό νομοθετικό πλαίσιο, εξυπηρετούσε, μεταξύ άλλων, τους σκοπούς προστασίας της κοινωνίας και των ανηλίκων και ο γενικός χαρακτήρας της αποτελούσε την καλύτερη λύση για την ενημέρωση του κοινού και την αποφυγή του όποιου πανικού.

Οι προσφεύγουσες αναφέρθηκαν παράλληλα και στις κακές συνθήκες κράτησής τους στη Γενική Αστυνομική Διεύθυνση Αττικής. Προέβαλαν σχετικό επιχείρημα βάσει του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ, το οποίο, ωστόσο, δεν εξετάστηκε από το Δικαστήριο, που έκρινε την υπόθεση αποκλειστικά υπό το πρίσμα του άρθρου 8.

Στην απόφασή του, το Δικαστήριο έλαβε υπόψιν, μεταξύ άλλων, τα άρθρα 9Α και 25 του Συντάγματος περί προστασίας προσωπικών δεδομένων, συμπεριλαμβανομένου του Ν. 2472/1997 που ενσωμάτωσε την ευρωπαϊκή Οδηγία 95/46/EK για την προστασία των ατόμων από την επεξεργασία δεδομένων προσωπικού χαρακτήρα (ο οποίος έχει πλέον καταργηθεί εκτός ορισμένων διατάξεων, βάσει του Ν. 4624/2019, που εφαρμόζει τον Γενικό Κανονισμό Προστασίας Δεδομένων του Κανονισμού 2016/679)¹. Το σχετικό με την υπόθεση νομοθετικό πλαίσιο συμπληρώνεται με αναφορές στον Ποινικό Κώδικα, τον Κώδικα Ποινικής Διαδικασίας, τον Εισαγωγικό Νόμο του Αστικού Κώδικα και φυσικά στα νομοθετήματα που ρυθμίζουν την εργασία των ιερόδουλων και την υποχρέωση των τελευταίων για ιατρικές εξετάσεις για τον ιό HIV. Τέλος, σε διεθνές επίπεδο, αναφέρονται ορισμένα άρθρα της Σύμβασης του Οβιέδο για τα ανθρώπινα δικαιώματα και τη βιοϊατρική σχετικά με τη συναίνεση που απαιτείται για την επέμβαση στην υγεία ενός ατόμου.

II. Διαδικαστικά ζητήματα

Σε πρώτη φάση, το ΕΔΔΑ διέγραψε τις προσφυγές 4 γυναικών δεδομένου ότι, όπως προαναφέρθηκε, είχαν αποβιώσει μετά την κατάθεση των σχετικών προσφυγών, χωρίς να υπάρχουν διάδοχοι που θα μπορούσαν να τις συνεχίσουν. Μόνο σε μία επιπλέον περίπτωση αποβίωσας προσφεύγουσας, της πρώτης από την προσφυγή Νο 48256/13, το Δικαστήριο δέχθηκε τη συνέχισή της από τα παιδιά της. Η εν λόγω προσφυγή, βέβαια, τελικά κρίθηκε απαράδεκτη λόγω της παρέλευσης της προθεσμίας των 6 μηνών που ίσχυε ακόμη κατά την κατάθεσή της². Στο σημείο αυτό υπήρξε και η μοναδική, μερικώς διαφωνούσα γνώμη των δικαστών Βιλανόβα, Γκρόζεφ και Κτιστάκη, οι οποίοι θεώρησαν πως η προθεσμία των 6 μηνών

¹. Βλ. παρ. 54 και 67 της σχολιαζόμενης απόφασης όπου παρατίθενται σημεία τόσο του Ν. 2472/1997 όσο και της Οδηγίας 95/46/EK, νομοθετικό πλαίσιο που ίσχυε κατά τον χρόνο που συνέβησαν τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης.

². Ibid, παρ. 98-100 και 137-140, καθώς η μη τήρηση της σχετικής προϋπόθεσης αφορούσε και τις δύο πραγματικές καταστάσεις πιθανολογούμενης προσβολής.

έπρεπε να ισχύσει από τη στιγμή που έπαυσαν τα αποτελέσματα της εισαγγελικής διάταξης με την οποία αποφασίστηκε η δημοσιοποίηση των στοιχείων των προσφευγουσών, καθώς επρόκειτο για μία διαρκή κατάσταση προσβολής και όχι στιγμιαία, όπως απεφάνθη εν τέλει το ΕΔΔΑ³. Παράλληλα, διεγράφη και η προσφυγή μίας ακόμη προσφεύγουσας, οι εκπρόσωποι της οποίας είχαν χάσει την επικοινωνία μαζί της.

Όσον αφορά το παραδεκτό του κάθε παραπόνου καθ'αυτού, το Δικαστήριο προέβη στην κήρυξη του απαραδέκτου δύο ακόμη προσφυγών λόγω μη εξάντλησης των εσωτερικών ενδίκων μέσων, για το τμήμα που σχετίζεται με τη λήψη αίματος χωρίς συναίνεση, απαράδεκτο που δεν εντοπίστηκε ως προς το παράπονο σχετικά με τη δημοσιοποίηση των προσωπικών στοιχείων τους. Αυτό που πρέπει να επισημανθεί στο σημείο αυτό είναι το επιχείρημα περί ευαλωτότητας που προέβαλαν οι προσφεύγουσες προκειμένου να δικαιολογηθεί η «ελαστικότερη» εφαρμογή του συγκεκριμένου κανόνα⁴. Όπως θα φανεί και στην ανάλυση της απόφασης επί της ουσίας, έτσι και εδώ, το ΕΔΔΑ δεν έκανε καμία αναφορά στην έννοια της ευαλωτότητας και, συγκεκριμένα, στη σχέση της με τις προϋποθέσεις παραδεκτού μίας προσφυγής ενώπιόν του. Πάντως, το Δικαστήριο έχει δεχτεί πως η τυχόν καθυστέρηση στην άσκηση κάποιου εσωτερικού ένδικου μέσου δεν επηρεάζει το παραδεκτό μίας τέτοιας προσφυγής, όταν ο προσφεύγων βρίσκεται σε μία «*ιδιαίτερα ευάλωτη κατάσταση*»⁵. Η θέση αυτή θα μπορούσε να εφαρμοστεί αναλογικά και στην παρούσα υπόθεση, με τη μόνη διαφορά να είναι η συνολική έλλειψη άσκησης ένδικων μέσων από ορισμένες προσφεύγουσες σε σχέση με την απλή καθυστέρηση της υπόθεσης *Mocanu*. Σε κάθε περίπτωση, το Δικαστήριο απέφυγε οποιαδήποτε σύνδεση της ευαλωτότητας με τις προσφεύγουσες.

Τέλος, αναφορικά με την ιδιαίτερη περίπτωση της όγδοης προσφεύγουσας της προσφυγής No 71555/12, το ΕΔΔΑ έκρινε πως η αφαίρεση, εν τέλει, του ονόματός της από την κρίσιμη δημοσίευση κατόπιν σχετικής ενέργειας του αρμόδιου εισαγγελέα και η δυνατότητά της να ζητήσει αποζημίωση βάσει του άρθρου 105 του Εισαγωγικού Νόμου του Αστικού Κώδικα αποτελούσαν επαρκή διόρθωση της προσβολής της ιδιωτικής της ζωής και απέρριψε την προσφυγή της «*ratione personae*», ως μη καταλογιστέα στο εναγόμενο κράτος⁶.

III. Η απόφαση του ΕΔΔΑ επί της ουσίας

Σε σχέση με την πιθανή παραβίαση της ιδιωτικής ζωής των προσφευγουσών λόγω της διενέργειας ιατρικών εξετάσεων χωρίς την προηγούμενη συναίνεσή τους, το Δικαστήριο επανέλαβε το πλαίσιο των γενικών αρχών του, τονίζοντας πως η σωματική ακεραιότητα ενός προσώπου περιλαμβάνεται στο προστατευτικό πλαίσιο του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ. Η λήψη δείγματος αίματος και σάλιου, αναφέρει, αποτελεί μία ιατρική παρέμβαση στην ακεραιότητα αυτή, η οποία πρέπει να δικαιολογείται βάσει της παρ. 2 του άρθρου 8, δηλαδή να προβλέπεται από τον εθνικό νόμο, να εξυπηρετεί έναν θεμιτό σκοπό και τα κρίσιμα μέτρα να είναι «*αναγκαία σε μία δημοκρατική κοινωνία*» προς εξυπηρέτηση του σκοπού αυτού⁷. Μάλιστα, η παρέμβαση αυτή μπορεί να δικαιολογηθεί ακόμη και σε περιπτώσεις, όπως εδώ, που δεν υπάρχει προηγούμενη συγκατάθεση, όπως για παράδειγμα στο πλαίσιο έρευνας για κάποιο αδίκημα⁸.

³. Διευκρινιστικά, η εισαγγελική διάταξη που αποφάσισε τη δημοσίευση των στοιχείων των προσφευγουσών είχε ημερομηνία τις 5 Μαΐου 2012, ενώ η νέα διάταξη που τερμάτισε τα αποτελέσματα της προηγούμενης, τις 29 Μαΐου 2014. Η σχετική προσφυγή κατατέθηκε στις 6 Ιουλίου 2013.

⁴. Ibid, παρ. 94.

⁵. ΕΔΔΑ *Mocanu και λοιποί κατά Ρουμανίας* (Προσφυγές Nos 10865/09, 45886/07 και 32431/08), απόφαση της 17ης Σεπτεμβρίου 2014 του Τμήματος Ευρείας Σύνθεσης, παρ. 265 και 273-275.

⁶. Βλ. παρ. 128-134 της σχολιαζόμενης απόφασης.

⁷. Ibid, παρ. 109-111.

⁸. ΕΔΔΑ *Jalloh κατά Γερμανίας* (Προσφυγή No 54810/00), απόφαση της 11ης Ιουλίου 2006 του Τμήματος Ευρείας Σύνθεσης, παρ. 70.

Το ΕΔΔΑ, βέβαια, δεν χρειάστηκε καν να προβεί στην εξέταση όλων των προϋποθέσεων της παρ. 2, δεδομένου ότι η παραβίαση εντοπίστηκε ήδη από το πρώτο στάδιο της έρευνάς του, δηλαδή στο ότι η κρίσιμη παρέμβαση πρέπει να προβλέπεται από τον νόμο, κάτι σπάνιο για τη νομολογία του, ομολογουμένως. Ειδικότερα, το Δικαστήριο ανέφερε ότι το υπάρχον εθνικό νομοθετικό πλαίσιο που υποχρεώνει τις εργαζόμενες ως ιερόδουλες να υποβάλλονται σε ιατρικά τεστ για μεταδιδόμενες ασθένειες δεν περιλαμβάνει καμία αναφορά για τη διαδικασία που πρέπει να ακολουθηθεί για τα τεστ αυτά. Συνακόλουθα, η λήψη αίματος των προσφευγουσών έγινε χωρίς προηγούμενη άδεια προς την αστυνομία ή τους γιατρούς του ΚΕΕΛΠΝΟ, ούτε υπήρξε σχετική αναφορά στις εθνικές νομικές διατάξεις που έπρεπε να εφαρμοστούν εν προκειμένω στο αστυνομικό τμήμα. Οι συνθήκες αυτές διαφέρουν από την προαναφερόμενη υπόθεση *Jalloh*, όπου η σχετική ιατρική παρέμβαση έγινε βάσει σαφούς νομοθετικού πλαισίου και ρητής εισαγγελικής διάταξης. Συνεπώς, το Δικαστήριο κατέληξε, με συνοπτικές διαδικασίες, στο συμπέρασμα ότι η λήψη αίματος από τις ελληνικές αρχές αποτελούσε παραβίαση του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ αφού οι εσωτερικές διατάξεις δεν ήταν προβλέψιμες ως προς τις επιπτώσεις τους⁹.

Όσον αφορά τη δημοσιοποίηση των στοιχείων και των φωτογραφιών των προσφευγουσών, το Δικαστήριο ακολούθησε και εδώ την ίδια συλλογιστική, όπως και στην προαναφερόμενη παραβίαση. Συγκεκριμένα, αφού θεώρησε πως η εν λόγω παρέμβαση στην ιδιωτική ζωή των προσφευγουσών προβλέπεται από το εθνικό δίκαιο της Ελλάδας (χωρίς τυχόν κενά όπως στην πρώτη παραβίαση) και ότι εξυπηρετεί έναν σκοπό δημοσίου συμφέροντος («την προστασία των δικαιωμάτων και των ελευθεριών των άλλων»¹⁰), εξέτασε την αναλογικότητα του μέτρου αυτού. Το ΕΔΔΑ έκανε αναφορά στην παρόμοια και πρόσφατη υπόθεση *Μάργαρη*¹¹, όπου και εκεί είχε αποφανθεί παραβίαση του άρθρου 8 λόγω δημοσίευσης των προσωπικών στοιχείων της προσφεύγουσας χωρίς την προηγούμενη ενημέρωσή της ή τη δυνατότητα να στραφεί κατά της σχετικής διάταξης, αν και εκείνη δεν αφορούσε δεδομένα σχετικά με την υγεία της προσφεύγουσας. Το Δικαστήριο θεώρησε πως τα συμπεράσματα στην *Μάργαρη* έπρεπε να εφαρμοσθούν και στην παρούσα υπόθεση και μάλιστα με μεγαλύτερη αυστηρότητα καθώς αυτή αφορά ιδιαιτέρως ευαίσθητα δεδομένα, δηλαδή εκείνα που σχετίζονται με την οροθετικότητα των προσφευγουσών¹².

Στο διά ταύτα, το Δικαστήριο σχολίασε το γεγονός πως ο αρμόδιος εισαγγελέας δεν ερευνήσε την πιθανότητα ύπαρξης εναλλακτικών μέτρων που θα εξασφάλιζαν μικρότερη έκθεση της ιδιωτικής ζωής των προσφευγουσών. Για παράδειγμα, κατά το Δικαστήριο, δεν εξετάστηκε το ενδεχόμενο να αρκούσε, για τον επιδιωκόμενο σκοπό, μία γενικόλογη ανακοίνωση περί της σύλληψης οροθετικών ιερόδουλων (με τη διατήρηση, φυσικά, της ανωνυμίας των προσφευγουσών), η οποία θα μεταδιδόταν μόνο στην περιοχή όπου συνελήφθησαν οι προσφεύγουσες. Επαναλαμβάνει πως οι αρμόδιες αρχές έπρεπε να είναι ιδιαίτερα προσεκτικές κατά τη στάθμιση του δημοσίου συμφέροντος και των ιδιωτικών συμφερόντων, δεδομένου ότι εμπλέκονταν ευαίσθητα δεδομένα σχετικά με την οροθετικότητα των προσφευγουσών, η δημοσίευση των οποίων θα μπορούσε να έχει καταστροφικές συνέπειες για την ιδιωτική και οικογενειακή ζωή τους και να οδηγήσει στον κοινωνικό τους αποκλεισμό¹³. Επομένως, το ΕΔΔΑ καταλήγει αναγνωρίζοντας μία δεύτερη παραβίαση του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ, λόγω του δυσανάλογου βαθμού της κρίσιμης παρέμβασης.

⁹. Βλ. παρ. 120-122 της σχολιαζόμενης απόφασης.

¹⁰. Ibid, παρ. 149.

¹¹. ΕΔΔΑ *Μάργαρη κατά Ελλάδας* (Προσφυγή No 36705/16), απόφαση της 20ής Ιουνίου 2023 του Τρίτου Τμήματος.

¹². Βλ. παρ. 152 της σχολιαζόμενης απόφασης.

¹³. Ibid, παρ. 157. Βλ. και ΕΔΔΑ *Z κατά Φινλανδίας* (Προσφυγή No 22009/93), απόφαση της 25ης Φεβρουαρίου 1997, παρ. 96.

Στην ουσία, το Δικαστήριο εφάρμοσε πιστά την παλαιότερη νομολογία του που αφορά την αυξημένη προστασία των ιατρικών δεδομένων ως εντασσόμενων στη γενικότερη κατηγορία των ευαίσθητων προσωπικών δεδομένων. Ειδικότερα, τόσο στην *Z κατά Φινλανδίας* που παρατίθεται στη σχολιαζόμενη απόφαση, όσο και στην *M.S κατά Σουηδίας*¹⁴, τονίζεται η θεμελιώδης σημασία της προστασίας των ιατρικών δεδομένων του ατόμου, ώστε αυτό να μπορεί να απολαύσει ανεμπόδιστα το δικαίωμα της ιδιωτικής και οικογενειακής ζωής του άρθρου 8. Συνεπώς, τα δεδομένα αυτά πρέπει να διέπονται από ένα αυστηρότερο προστατευτικό πλαίσιο σε σχέση με άλλες κατηγορίες δεδομένων, ιδίως όσον αφορά περιθωριοποιημένες ομάδες (όπως τα οροθετικά άτομα στην περίπτωση μας) που θα εκτίθεντο ανεπανόρθωτα σε περίπτωση δημοσίευσής τους¹⁵.

Συνολικά, μπορεί να ειπωθεί ότι το Δικαστήριο ακολούθησε τη συντομότερη δυνατή οδό, με μία αρκετά ξεκάθαρη απόφαση προκειμένου να εντοπίσει τις προαναφερόμενες παραβιάσεις του άρθρου 8. Είναι αλήθεια πως το ΕΔΔΑ έχει περάσει σε μία φάση «διαδικαστικής φύσεως», όπου για λόγους δικαστικής οικονομίας, ο ρόλος του περιορίζεται στον έλεγχο της ορθής ενσωμάτωσης στα κράτη μέλη των αρχών της νομολογίας που έχει αναπτύξει όλα αυτά τα χρόνια και αν αυτές ελήφθησαν υπόψη από τις εκάστοτε εθνικές αρχές¹⁶. Η στάση αυτή φαίνεται και στη σχολιαζόμενη απόφαση, καθώς το Δικαστήριο δεν προέβη σε ιδιαίτερα περίπλοκους νομικούς συλλογισμούς. Ωστόσο, η απόφαση, αν και καλοδεχούμενη για τα δικαιώματα των οροθετικών ατόμων, αφήνει εκτός τα ζητήματα που αφορούν την ευαλωτότητα των προσφευγουσών, τα οποία πιθανόν θα έπρεπε να εξεταστούν σε μεγαλύτερο βάθος.

IV. Η ευαλωτότητα των προσφευγουσών ως λανθάνον ζήτημα

Η μοναδική, ρητή αναφορά του Δικαστηρίου στην έννοια της ευαλωτότητας (πέρα από τα επιχειρήματα των μερών και του ΚΕΘΕΑ ως τρίτου μέρους στην παρ. 59) γίνεται στην παρ. 165 της απόφασης, όπου η «*ιδιαίτερα ευάλωτη κατάσταση των προσφευγουσών*» ελήφθη υπόψη για τον υπολογισμό της αποζημίωσης των τελευταίων, χωρίς βέβαια αυτό να σημαίνει και την αναγνώριση καθεστώτος ευαλωτότητας σε αυτές. Γενικότερα, το ΕΔΔΑ έχει αναπτύξει, τα τελευταία χρόνια, μία προσέγγιση περί ευάλωτων ομάδων, σύμφωνα με την οποία το περιθώριο εκτίμησης των κρατών μελών στενεύει και συνακόλουθα οφείλουν να προσκομίσουν ιδιαίτερα σοβαρούς λόγους όταν εφαρμόζουν κάποιον περιορισμό δικαιώματος σε μία από τις ευάλωτες ομάδες που έχει αναγνωρίσει αυτό¹⁷. Ανάμεσα στις ομάδες αυτές, που μας ενδιαφέρουν στη σχολιαζόμενη απόφαση, ανήκουν και τα οροθετικά άτομα, όπως έχει αναγνωρίσει το Δικαστήριο στην υπόθεση *Kiyutin*¹⁸. Στην εν λόγω απόφαση, το Δικαστήριο τόνισε τον αποκλεισμό, το στίγμα και τα στερεότυπα τα οποία δέχονται ιστορικά τα οροθετικά άτομα, περιορίζοντας έτσι το περιθώριο εκτίμησης του εναγόμενου κράτους ως προς τη διαφορετική μεταχείρισή τους.

Στην παρούσα απόφαση, το ΕΔΔΑ φαίνεται πως έδωσε μεγαλύτερο βάρος στο γεγονός πως οι προσφεύγουσες ήταν ιερόδουλες, μία κατηγορία που ομολογουμένως δεν έχει αναγνωρίσει ως ευάλωτη καθαυτή. Ωστόσο, οι επιμέρους συνθήκες της υπόθεσης και κυρίως η οροθετικότητα των τελευταίων θα μπορούσαν να επιτρέψουν τέτοιου είδους αναφορές, κάτι που συνακόλουθα θα οδηγούσε στην αυστηρότερη εξισορρόπηση του δημόσιου συμφέροντος της κοινωνίας και

¹⁴ ΕΔΔΑ *M.S κατά Σουηδίας* (Προσφυγή No 20837/92), απόφαση της 27ης Αυγούστου 1997, παρ. 41.

¹⁵ Ι.Δ. ΠΤΛΕΖΑΚΗΣ, *Ευαίσθητα Προσωπικά Δεδομένα*, εκδ. Σάκκουλα, 2003, σσ. 125-127.

¹⁶ R. SPANO, *The Future of the European Court of Human Rights – Subsidiarity, Process-Based Review and the Rule of Law*, HRLR, 2018, σσ. 480-481.

¹⁷ O. MJOLL ARNARDOTTIR, *Vulnerability under Article 14 of the European Convention on Human Rights – Innovation or Business as Usual?*, Oslo Law Review, 2017, σσ. 157-159.

¹⁸ ΕΔΔΑ *Kiyutin κατά Ρωσίας* (Προσφυγή No 2700/10), απόφαση της 10ης Μαρτίου 2011 του Πρώτου Τμήματος, παρ. 63-64.

των συμφερόντων των (ευάλωτων πλέον) προσφευγουσών. Σχετικά, στην υπόθεση *B.S. κατά Ισπανίας*, το Δικαστήριο εντόπισε την ιδιαίτερα ευάλωτη θέση της προσφεύγουσας στο γεγονός ότι επρόκειτο για «*Αφρικανή γυναίκα, εργαζόμενη ως ιερόδουλη*»¹⁹, αν και εδώ το βάρος δόθηκε στον ρατσιστικό εκφοβισμό που δέχτηκε η προσφεύγουσα.

Περαιτέρω, το ΕΔΔΑ έχει επισημάνει την ανάγκη παροχής κατάλληλης ιατρικής περίθαλψης των ευάλωτων ατόμων, όπως των φορέων του ιού HIV, σε περιπτώσεις κράτησής τους²⁰, ενώ ως ευάλωτοι κρατούμενοι έχουν αναγνωριστεί και οι χρήστες ναρκωτικών²¹. Επομένως, οι διατυπώσεις αυτές θα μπορούσαν να ληφθούν υπόψιν από το Δικαστήριο στο πλαίσιο του παραπόνου των προσφευγουσών για τις κακές συνθήκες κράτησής τους υπό το πρίσμα του άρθρου 3 της ΕΣΔΑ. Εξάλλου, το ΕΔΔΑ αναγνωρίζει ταυτόχρονα την υποχρέωση των κρατών να λαμβάνουν τα αναγκαία μέτρα για την αποτελεσματική επίβλεψη κρατούμενων που πάσχουν από μεταδοτικές ασθένειες²².

Πρέπει να τονιστεί πάντως πως η θεωρία περί ευαλωτότητας του Δικαστηρίου δεν αποτελεί πανάκεια. Αν και έχει αναγνωρίσει ένα τέτοιο καθεστώς σε διάφορες ειδικές περιπτώσεις όπως τις προαναφερόμενες, το ΕΔΔΑ (πρέπει να) είναι ιδιαίτερα προσεκτικό, καθώς μία ευρεία χρήση της εν λόγω έννοιας μπορεί να έχει τα αντίθετα αποτελέσματα και είτε εν τέλει να αποδυναμώσει την ενισχυμένη προστασία που προσφέρει στις περισσότερες μειονεκτούσες ομάδες, είτε ακόμη και να ενισχύσει τα αρνητικά στερεότυπα και το στίγμα που επιχειρεί να καταπολεμήσει²³. Συνεπώς, στο πλαίσιο της σχολιαζόμενης απόφασης, η ευαλωτότητα των προσφευγουσών έγκειται όχι απλώς στην επαγγελματική τους απασχόληση ως ιερόδουλων, αλλά στον συνδυασμό αυτής με την οροθετικότητά τους, την προγενέστερη χρήση ναρκωτικών ουσιών και την αντιμετώπισή τους από τις αρμόδιες αρχές κατά την εξαναγκαστική λήψη του αίματός τους.

V. Η «εναλλακτική οδός» της αναπηρίας

Οι παραβιάσεις του άρθρου 8 της ΕΣΔΑ που εντόπισε το Δικαστήριο στην *O.G.* θα μπορούσαν να θεμελιωθούν και στην έννοια της αναπηρίας και, συγκεκριμένα, στον ορισμό που δίνει για αυτή η Διεθνής Σύμβαση για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία (εφεξής, ΔΣΔΑΑ), στην οποία εξάλλου έχει αναφερθεί το ΕΔΔΑ σε παλαιότερες αποφάσεις του²⁴ και δεσμεύει κανονικά και την Ελλάδα. Όσον αφορά, ειδικότερα, τη σύνδεση του ιού HIV με την αναπηρία, πέρα από το γεγονός πως το ίδιο το Δικαστήριο έχει κάνει ήδη μία τέτοια σύνδεση στην προαναφερόμενη υπόθεση *Kiyutin*, όπου αναγνωρίζει τον HIV ως μία αναπηρία ή έστω μία μορφή αυτής²⁵, το άρθρο 1 εδάφιο β' της ΔΣΔΑΑ επιβεβαιώνει ένα τέτοιο συμπέρασμα. Η λίστα των εμποδίων που περιλαμβάνει το εν λόγω άρθρο είναι ενδεικτική («*περιλαμβάνουν... σωματικά, διανοητικά, πνευματικά ή αισθητήρια εμπόδια*») και, σε συνδυασμό με το άρθρο 2

¹⁹. ΕΔΔΑ *B.S. κατά Ισπανίας* (Προσφυγή No 47159/08), απόφαση της 24ης Ιουλίου 2012 του Τρίτου Τμήματος, παρ. 62.

²⁰. ΕΔΔΑ *Maylenskiy κατά Ρωσίας* (Προσφυγή No 12646/15), απόφαση της 4ης Οκτωβρίου 2016 του Τρίτου Τμήματος, παρ. 47-48, και *Kozhokar κατά Ρωσίας* (Προσφυγή No 33099/08), απόφαση της 16ης Δεκεμβρίου 2010 του Πρώτου Τμήματος, παρ. 105-116.

²¹. ΕΔΔΑ, *Marro και λοιποί κατά Ιταλίας* (Προσφυγή No 29100/07), απόφαση της 8ης Απριλίου 2014 του Δεύτερου Τμήματος, παρ. 43.

²². Μ. ΤΣΙΡΑΗ, Άρθρο 3 – Απαγόρευση των βασανιστηρίων, σε: Λ.-Α. Σισιλιάνος (επιμ.), Ευρωπαϊκή Σύμβαση Δικαιωμάτων του Ανθρώπου – Ερμηνεία κατ' άρθρο, εκδ. Νομική Βιβλιοθήκη, 2017, σ. 139.

²³. Ο. MJOLL ARNARDOTTIR, ό.π., σσ. 166-168.

²⁴. Βλ., ενδεικτικά, ΕΔΔΑ, *Enver Sahin κατά Τουρκίας* (Προσφυγή No 23065/12), απόφαση της 30ής Ιανουαρίου 2018 του Δεύτερου Τμήματος, παρ. 67-71, και *Guberina κατά Κροατίας* (Προσφυγή No 23682/13), απόφαση της 22ης Μαρτίου 2016 του Δεύτερου Τμήματος, παρ. 73, 92.

²⁵. ΕΔΔΑ *Kiyutin κατά Ρωσίας*, ό.π., παρ. 57.

της ΔΣΔΑΑ, το σύγχρονο, κοινωνικό μοντέλο περί αναπηρίας διαθέτει πλέον μία ευρύτητα, συμπεριλαμβάνοντας έτσι και τα οροθετικά άτομα²⁶.

Στο διά ταύτα, το άρθρο 22 παρ. 2 της ΔΣΔΑΑ αναφέρει ρητά την υποχρέωση των κρατών μελών να προστατεύουν, μεταξύ άλλων, την ιδιωτικότητα των ιατρικών δεδομένων των ατόμων με αναπηρία. Η υποχρέωση αυτή είναι τόσο θετική, με την έννοια της λήψης νομοθετικών μέτρων που προστατεύουν την ιδιωτική ζωή των τελευταίων, όσο και πρωτίστως αρνητική, με την έννοια της αποχής των κρατικών αρχών από ενέργειες που παρεμβαίνουν υπέρμετρα σε αυτή²⁷, κάτι που μας ενδιαφέρει έντονα στη σχολιαζόμενη απόφαση. Παράλληλα, το άρθρο 22 παρ. 2 πλαισιώνεται από το γενικότερο άρθρο 8 παρ. 1 περ. β' που αφορά την υποχρέωση των κρατών να καταπολεμήσουν τα στερεότυπα και τις επιβλαβείς πρακτικές που στοχεύουν τα άτομα με αναπηρία.

Συνεπώς, στο πλαίσιο της *O.G.*, το Δικαστήριο θα μπορούσε να χρησιμοποιήσει τα προαναφερόμενα άρθρα της ΔΣΔΑΑ για να ενισχύσει τα συμπεράσματά του και τις διαπιστωμένες παραβιάσεις, ακριβώς λόγω της απουσίας προστασίας των ιδιωτικών, ιατρικών δεδομένων των προσφευγουσών από τις ελληνικές αρχές, αλλά και της συμβολής των τελευταίων στην ενίσχυση των στερεοτύπων γύρω τους μέσω της έκθεσης της οροθετικότητάς τους στο κοινό.

VI. Συμπεράσματα

Η απόφαση *O.G.* είναι ασφαλώς ιδιαίτερα καλοδεχούμενη όσον αφορά τα δικαιώματα των οροθετικών ατόμων. Το Δικαστήριο αναγνωρίζει το ευαίσθητο των προσωπικών δεδομένων που δημοσιεύθηκαν εν προκειμένω για να καταλήξει στις παραβιάσεις του άρθρου 8, ωστόσο κάποια ζητήματα παραμένουν παρά την καθαρότητα της απόφασης αυτής. Το κυριότερο από αυτά αφορά την ευαλωτότητα των προσφευγουσών, την οποία μάλιστα προέβαλαν οι ίδιες ως επιχείρημα ενώπιόν του. Σε κάθε περίπτωση, οι αναφορές του Δικαστηρίου περί κοινωνικού αποκλεισμού λόγω της δημοσιοποίησης της οροθετικότητάς τους προσιδιάζουν στην έννοια των ευάλωτων ομάδων που περιλαμβάνει εξίσου το κοινωνικό στίγμα και τα στερεότυπα που δέχονται οι τελευταίες. Επομένως, το Δικαστήριο είχε τη δυνατότητα να κάνει ένα βήμα παραπάνω και να εντάξει τα οροθετικά άτομα στη νομολογία του περί ευαλωτότητας, χωρίς αυτό, φυσικά, να αναιρεί τη σαφήνεια της απόφασης αυτής.

²⁶ R. CERA, Article 2 – Definitions, σε: V. Della Fina / R. Cera / G. Palmisano (eds), *The United Nations Convention on the Rights of Persons with Disabilities: A Commentary*, Springer, 2017, σσ. 112, 736.

²⁷ Ibid, σσ. 413-415.